

HOOGVEENREGENERATIE

Uit DE VERHEVEN PEEL IN DE LIFT, uitgave Werkgroep Behoud de Peel, 1999

*‘Onaangetast hoogveen heeft een vegetatie waarvan de moslaag uit veenmos bestaan (Sphagnum) en meer dan de helft van het veenoppervlak beslaat.’
Ecosysteemvisie Hoogvenen, Wageningen, 1993.*

*Hoeveel ‘levend hoogveen’ is er nu nog in de Peel aanwezig? Het antwoord hangt af van wat je onder ‘levend hoogveen’ verstaat.
Vegetaties waarin veenmos dominant aanwezig is beslaan in de Peel enkele tientallen hectaren.
Vegetaties die hoogveen als landschap kunnen vormen (met de veenmossoorten Sphagnum papillosum en Sphagnum magellanicum) beslaan enkele honderden vierkante meters.*

Veenmosplantje

Als we het in Nederland kunnen opbrengen een stuk land met rust te laten, ontstaat daar na verloop van tijd vanzelf weer natuur in een of andere vorm. Datzelfde zou je kunnen doen met de Verheven Peel; de uitkomsten zouden heel verrassend zijn. Maar ruimte, en zeker ruimte voor natuur, is schaars in dit land. Als de overheid besluit haar -ook al schaarse- geld te stoppen in het behoud en de ontwikkeling van natuurgebieden, staat daarbij een duidelijk doel voor ogen. Er wordt gestreefd naar grote eenheden, met een grote mate van natuurlijkheid en duurzaamheid. Zo moet ook de Verheven Peel weer een groot, weinig kwetsbaar gebied worden met een grote natuurlijkheid. En er moet bij voorkeur ook hoogveen-natuur komen. Dit voor Noordwest-Europa ooit heel kenmerkende type natuur is heel zeldzaam (geworden) in heel West-Europa. Juist hier in de Verheven Peel, waar ooit een uitgestrekt levend hoogveen was, zijn nog steeds ideale mogelijkheden voor hoogveenregeneratie. Daaronder wordt verstaan het scheppen van milieu-omstandigheden waarbij de natuurlijke levensgemeenschappen van een hoogveen opnieuw kunnen ontstaan en opnieuw veen wordt gevormd.

Pollenbuffering en drijftilbuffering

Van de 30.000 ha hoogveen die vroeger in de Peel aanwezig waren zijn nog ongeveer 5000 ha als natuurreservaat bewaard gebleven. Maar er is geen enkele vierkante meter te vinden, die nooit is afgegraven of ontwaterd of afgebrand. Daarom komen de levensgemeenschappen van hoogveen nu nog maar voor op een fractie van de oorspronkelijke oppervlakte. In de Peel is nog een klein oppervlak "levend hoogveen" aanwezig. Dat bewijst dat het klimaat in elk geval nog steeds geschikt is voor hoogveenplanten, ook al zijn de meeste veendeskundigen het er over eens dat de planten hier tevreden moeten zijn met een geringe speelruimte tussen de hoeveelheid neerslag en de verdamping.

Er is echter geen sprake meer van hoogveen als landschapsbepalende levensgemeenschap. Daarvoor is het hele Peelgebied te sterk ontwaterd. De op veel plaatsen nog aanwezige veenlagen bestaan voornamelijk uit zwartveen. Daarop kunnen zich, onder bepaalde -natte en voedselarme- omstandigheden weer veenmossen vestigen. Maar als alles meezit kunnen die ook tot ontwikkeling komen op zandgrond. Zwartveen kan het water redelijk goed vast houden, maar niet zo goed als de overal verdwenen bovenste veenlaag, het grauwveen. Een aaneengesloten, dik tapijt van levend hoogveen is nog veel beter in staat voldoende regenwater vast te houden. Als dat tapijt er eenmaal is, kan het veenmos daarom aardig voor zich zelf zorgen; het is wat betreft de waterhuishouding zelfregulerend. Maar tot het zover is dienen alle middelen benut te worden om de mogelijke groeiplaatsen van veenmos zo nat mogelijk te houden met regenwater, de enige waterkwaliteit die geschikt is voor deze op extreme voedselarmoede ingestelde planten. Zo nat mogelijk houden van deze plaatsen betekent niet dat ze flink onder water gezet moeten worden. In grote oppervlakten open water wordt door golfslag veel ongewenste erosie veroorzaakt en dat leidt weer tot ongewenste voedselverrijking. Bovendien vestigen zich in open, voedselarm water nauwelijks planten.

Ideaal is het als het water in het voorjaar, de natste tijd, 2 tot 3 decimeter boven maaiveld staat, zonder dat de aanwezige planten verdrinken en daardoor verdwijnen. Op deze manier wordt tussen de pollen van de aanwezige begroeiing een zeer grote berging gecreëerd. Op en tussen de aanwezige planten, zoals Eenarig wollegras, Pijpestrootje en Pitrus kunnen zich dan veenmossen vestigen, die gebruik maken van het tussen de pollen aanwezige water. Deze situatie wordt pollenbuffering genoemd. Een voorwaarde blijft dat het grondwater in het droge seizoen niet zo diep wegzakt dat het bovenste deel van de veenlaag uitdroogt. Het uitgedroogde veen oxydeert namelijk en daarbij ontstaan voedingsstoffen voor plantensoorten die de veenplanten verdringen.

Een tweede manier om hoogveenvorming te stimuleren is drijftilbuffering. Drijftillen zijn een soort drijvende eilandjes uit samenhangend dood en levend organisch materiaal. Ze komen vooral voor in laagveenplassen. De vorming van drijftillen kan worden gestimuleerd, bijvoorbeeld door het inbrengen van drijvend organisch materiaal. Ook bij wisselende waterstanden is het waterpeil in een drijftil constant. Dat is gunstig voor de vestiging van veenmossen. Als de drijftil echter te dik wordt en aan de bodem van het open water vastgroeit, zal deze buffering minder worden en gaan de grondwaterfluctuaties weer een rol spelen.

Met deze drijftil-methode zijn hele hoopgevende resultaten geboekt in het Bargerveen in Drente. Daar had men echter het voordeel dat ter plaatse nog veel grauwveen aanwezig was. Na het verhogen van de waterstand ging dit drijven. De veenmossen vestigden zich op deze drijftillen. In de Peel is helaas al het grauwveen verdwenen en zwartveen drijft niet. Hier kan dus maar heel zelden gebruik gemaakt

worden van de drijfjil-methode. Het systeem van de pollenbuffering is daarom het meest kansrijk. Daarvoor is echter een hoge grondwaterstand nodig die niet te sterk wisselt. Schommelingen dienen beperkt te blijven tot enkele decimeters en maximaal een halve meter. In grote delen van de Verheven Peel is een dergelijke stabiele grondwaterstand te verkrijgen. Daarvoor moet wel volledig gebruik worden gemaakt van alle beschikbare mogelijkheden, zoals: zoveel mogelijk vasthouden van de neerslag, tegengaan van grondwaterstanddalingen op aangrenzende cultuurgronden, volledig benutten van de opslagcapaciteit van de hooggelegen inzijgingsgebieden en tegengaan van verliezen.

Hoogveen via laagveen

Op -voedselarme- zandgrond die heel geleidelijkaan natter wordt, kunnen zich ook veenmossen vestigen en onder gunstige omstandigheden uitbreiden tot volledige hoogvenen. In de Verheven Peel zou dat bijvoorbeeld het geval kunnen zijn in de vochtige berkenbroekbossen of in heel vochtige heidevelden. Maar er zijn nog meer manieren om hoogveen weer terug te krijgen. Zoals op bladzijde 12 wordt beschreven, zijn de meeste hoogvenen in de Peel ooit begonnen als laagveen, onder wat voedselrijkere omstandigheden. Die mogelijkheid is er nu ook. Niet alle plaatsen in de Peel zijn even voedselarm. Voedselrijkere moerassen zullen ontstaan op de geïnundeerde lanbouwgronden. Er zijn nu al plassen en moerassen waar de planten groeien die een rol spelen bij de vorming van laagveen. Hier kan zich de oorspronkelijke successie herhalen.

Lange weg vol verrassingen

Hoogveenregeneratie kan in de Verheven Peel dus op heel verschillende manieren tot stand komen. Er hoeft geen keuze gemaakt te worden uit deze manieren. Het gevarieerde terrein moet zo worden ingericht dat de omstandigheden (met name de waterhuishouding) geschikt zijn. Tegelijk moet voorlopig nog wel enige vorm van beheer worden gevoerd om de bestaande hoogveenkernen veilig te stellen. Pas als de omstandigheden geschikt blijken voor hoogveengeneratie op grotere schaal kan het beheer van de bestaande kernen geleidelijk achterwege worden gelaten.

Een extra gunstige omstandigheid is dat de Verheven Peel zo'n groot aangesloten vochtig gebied vormt. Die uitgestrektheid leidt tot een voor hoogveen gunstig mikroklimaat. De zomerse verdamping, een van de belangrijkste 'verliesposten' in de waterbalans, is daardoor minder als in kleine, geïsoleerde gebiedjes.

Op welke manier(-en) het hoogveen in de Verheven Peel terug zal komen blijft voorlopig nog een verrassing. Zeker is dat het er niet van vandaag op morgen zal zijn. Een compleet hoogveenlandschap kan nu eenmaal niet in enkele jaren of decennia gevormd worden. Dat is een proces van eeuwen. Gelukkig voor de toeschouwers van nu is niet alleen het doel aantrekkelijk, maar ook de weg er naar toe.

Pijpestrootje (foto), pitrus, veenpluis of wollegras kunnen dienst doen als pollenbuffer en de vestiging en uitgroei van veenmossen bevorderen.

